Over versieren en versierders

Henk Bakkeren

De Amsterdamse beeldhouwer Henk Bakkeren (47), ontwerper van de spiegelplaat „Spiegel der Zeilvaart", is vooral werkzaam geweest als uitvoerend kunstenaar bij de restauratie en renovatie van verschillende Amsterdamse monumenten. Hij restaureerde het beeldhouwwerk van het Paleis op de Dam, renoveerde de beelden van het Centraal Station en voerde de restauratie uit van diverse topgevels, waaronder het beroemde Huis Bertalotti. Verder schreef hij over zijn eigen ambacht in het boek „Hakken in hout" en ontwierp het boegbeeld en de spiegelplaat van „De Eendracht".
In dit artikel geeft hij zijn visie op de versieringen zoals die heden ten dage op de ronde en platbodemjachten aangetroffen worden. Ontmoetingsplaats: De 10de Friese Regionale Reünie te Heeg.

Speels in de allerbeste zin van het woord is bijvoorbeeld de roerklik van de „Idse". Hij is van een niets ontziende joligheid en overdadigheid. Het sluit aan op een traditie, maar is nergens aan gebonden, de goedmoedigheid van de ronde vormen, het bolblazende gezicht, de gespannenheid in de vervooruitziende ogen, de toeter die uitgewerkt is tot een bloemkelk en de sterke krul in de staart, alles toont een vrolijke kracht. Het straalt vrijheid en blijheid uit en ik maak me sterk, dat het tijdens sombere buien de roerganger een hart onder de riem zal steken. Bij nadere informatie bleek het door de eigenaar zelf gemaakt te zijn. Hij moet een enorm plezier in z'n werk gehad hebben en had kennelijk ook talent genoeg om dat uit te dragen. Een tien met een griffel, dit is versiering op z'n best.

Het is nu de stille tijd - het watersportgebeuren is voorbij - de wateren zijn leeg en er zijn geen speelse zeilen die langs de horizon schuiven. De aanloopdrukte in de jachthavens is verdwenen, de schepen liggen er stil onder hun winterkleed of zijn zorgvuldig opgebaard in de talrijke loodsen - zij aan zij - geen centimeter verspillend van de kostbare ruimte. Winterslaap.
Nu kunnen we de verhalen kwijt, en de foto's bekijken.

Nu ook is het misschien de tijd om wat aandacht te besteden aan die zaken, die niet zo direkt met het varen te maken hebben, zoals het versieren.

10de Friese Regionale Reünie

Het versieren van het schip schijnt nog steeds een precaire zaak te zijn - men vindt het al snel overdreven. Het zal iets met onze volksaard te maken hebben.

We imponeren liever met degelijkheid en duurte, dan met niet ter zake doende luchthartigheid of speelsheid. Er zit een wat eigenaardige inconsequentie in deze logica. In principe is heel de watersport een ondegelijk gebeuren - een speelsheid - en enkel „nuttig" voor die groep mensen die er „hun brood mee verdienen" waartoe ik zelf behoor.

Ik meen te mogen zeggen, dat een groot gedeelte van onze vaderlandse pleziervloot niet alleen op het water drijft omdat dat op zichzelf een zo geweldig gebeuren is (wat het natuurlijk ook is!), maar dat de persoonlijke presentatie in dat gebeuren een zeer belangrijke rol speelt bij de keus van het schip.

Bijna iedere jachteigenaar overtreft zichzelf in superlatieven wanneer hij het over z'n schip heeft en al dan niet waarheidsgetrouw, is het ontroerend om aan te horen. Toch kan er meestal geen „versierinkie" af voor dat zelfde schip. Zou het om dezelfde redenen zijn als waarom menigman zich schaamt om met een bos bloemen, gekocht voor z'n geliefde, over straat te lopen? Voer voor psychologen. Eén ding is zeker, bij de meest traditionele schepen, de oud-vaderlandse ronde en platbodems, is de versiering nog steeds *in*. Hier mag het - en hier wordt ook dikwijls van het geoorloofde een haast wellustig gebruik gemaakt. Is het u ook wel eens opgevallen, dat de ronde en platbodemzeilers dikwijls te herkennen zijn, ook als zij los van hun schip aan de wal verblijven? Het bedaarde pijprokende type, dat gehuld in Noorse sokken en truien, bedachtzaam over de horizon kijkt, is heel anders dan het in glad oranje-plastic gehulde specimen, dat Peter Stuyvesant rokend de ballonfok hijst bij windkracht 7. Dat zijn de snelle jongens, de racers, en volgens de reklame bestaat hun versiering uit dito dames. Helaas kan ik deze minder goed bespreken dan zeemeerminnen of dolfijnen. Het valt in ieder geval buiten mijn bevoegdheid, dus keren we terug tot onze nationale waardigheid en hebben

Zeer fraai en speels van vorm is ook de roerklik van de „Stanfries". De dolfijn is hier in z'n stilering wel zeer ver van zijn oorspronkelijke vorm afgedwaald. De kop lijkt zeer sterk op een eend met tanden. Persoonlijk vind ik dat niet erg, het motief doet zeer waterig aan en er zit speelse snelheid en golvende beweging in. Wel lijkt het mij dat ook dit „gietwerk" is, zij het ook van ijzer of brons. De fijnheid van het opengewerkte staartgedeelte zou in hout uitgevoerd wel erg kwetsbaar zijn. Ook de bevestiging op het roer is niet zo fraai doorlopend. Over dolfijnen als ornament valt overigens nog zeer veel te vertellen. Het is een zeer oud en wijd verbreid gelukbrengend motief. Het bijzondere is, dat zij bijna altijd zeer afwijkend van hun natuurlijke vorm worden afgebeeld. In ieder geval altijd met visschubben, die zij, warmbloedig als ze zijn, zeker niet hebben. Kennelijk waren de meeste tekenaars en beeldhouwers typische landrotten die nog nooit een dolfijn in levende lijve hadden gezien.

Ook de vogel op het roer van de „Johanna Louise" is groot en duidelijk in de vorm gehouden, ofschoon de soort wat vragen openlaat. Is het een eend of pelikaan? De lange snavel doet het laatste vermoeden, temeer daar er nog een jong onder zit. Al zou je naar diens snavel te oordelen eerder denken dat dat een zangvogeltje is. Maar goed, het belangrijkste is, dat ook hier de hoofdvorm duidelijk en overtuigend is. Wat ik jammer vind is dat het dier zo duidelijk op een plankje is gezet, zonder een passende doorvoering van de versiering naar het roer, zoals wel het geval bij de „Idse" was. Het zou ook zó op een dressoir kunnen staan, het is wat los van het schip en minder scheeps geworden.

Dat de mogelijkheden tot het versieren nimmer uitgeput raken, bewijzen ook nog de volgende foto's van de „Mercurius". Hier is ook de vlaggestokknop versierd, ofschoon ik sterk de indruk krijg, dat de maker z'n werk niet helemaal heeft afgemaakt. De onderste helft ziet er wat kaal uit, waardoor de bovenste knop er wat verloren op staat. Wellicht is de bovenste knop afneembaar en met een pen in de onderste gestoken. Het geheel doet wat onharmonisch aan, het vraagt om meer en het kan veel beter.

▼

▲

Heel mooi van ontwerp en uitvoering is de patrijspoort van een Zeeuwse poon. Ook hier is de kop van een dolfijn tot ornament verwerkt. Dit schip heeft nog veel meer bezienswaardigs, de helmstok die over de hele zijkant bewerkt is en uitkomt in een knop, de deurtjes van het achteronder met hun omlijsting zijn prachtig van eenvoud. Hier verraadt zich een eeuwenoude traditie van houtsnijden. Anders dan in Friesland is in Zeeland de vorm wat strenger en geometrischer en meer typisch van vorm voor het hout. Dat het hout snijden in Zeeland in de volkskunst een heel aparte plaats innam bewijzen tal van andere voorbeelden, zoals de beroemde Zeeuwse messen en de fraai besneden Zeeuwse wagens.

het over kluisborden en beretanden.

Het in zomer 1979 voor de tiende maal georganiseerde treffen van Friese Regionale Reünie in Heeg biedt hiertoe een welkome aanleiding. Wat een pracht en oude glorie op het Friese water. En alles versierd. Soms overdadig, vooral bij die schepen die van oudsher als pleziervaartuig gebouwd werden, een ander maal sober en beperkt, juist bij die schepen die aanvankelijk voor de beroepsvaart bestemd waren. Maar toch is in dit oude handwerk overal wel iets van versiering te vinden. Ik denk dat het juist door dat handwerk komt, liefde voor het werk en het materiaal kan zich in het handwerk veel direkter uitdrukken en is dan ook veel minder opzettelijk. Haast onbewust wordt een krul geslagen of een ronding gegeven, ook waar die niet direkt nodig is of een koperen ster gehakt waar een ring ook afdoende was geweest. Het gaat in één moeite door, dus waarom niet.

Hier blijkt dat versieren een organisch en natuurlijk gebeuren is, het moeten kiezen van een vorm en door dat moeten, zoekt men naar de mooiste vorm.

De fotograaf was zo goed speciaal de versieringen van een aantal van deze schepen te fotograferen. Ik hoop dat u aan de hand van deze foto's iets zult begrijpen van de belangrijkste funkties van een versiering. Want ondanks het feit dat een versiering niet direkt noodzakelijk is, heeft ze een aantal zeer duidelijke funkties en is ook weer in haar overdaad aan beperkingen gebonden. Een versiering is niet direkt funktioneel, het is een extra, een òverdaad in de meest letterlijke zin van het woord. Toch mag ze nooit storend werken of een belemmering zijn voor het funktioneren. Integendeel, ze kan een funktie duidelijker maken, bijvoorbeeld de versiering van de koningspaak. Een versiering verhoogt ook de herkenbaarheid en maakt het schip tot een uniek gegeven, zich onderscheidend van de andere van dezelfde soort. Een versiering drukt de persoonlijke voorkeur en mogelijkheden van de eigenaar uit, het is presentatie, het visitekaartje.

En tenslotte is de versiering natuurlijk vooral bedoeld om iets mooi - mooier - op z'n mooist te maken als uitdrukking van het feit dat de eigenaar van zijn schip houdt en dat met gulle hand betoont. Ik denk dat er nog wel een aantal andere redenen zijn om iets te versieren, snobistische, slaafse en misschien zelfs vanuit een pure verveling. Zelf was ik dikwijls op een windstille wacht om deze reden belangeloos in een stuk hout aan het snijden, zoals ook dikwijls gebeurt bij iemand die een mooie stok vindt en tot de zijne maakt. U ziet, we hoeven niet zo zwaarwichtig over dit onderwerp te praten. Integendeel, het moet altijd speels blijven en een beetje doelloos, dat is de zin van een versiering, het nutteloze extra. Zoals een bloem in een knoopsgat op een mooie lentedag.

Zoals u hopelijk gezien zult hebben, zijn de mogelijkheden tot versieren legio. We hebben het nog niet eens gehad over nagelbanken, hakkeborden, spiegelplaten, naamborden, mastwortels en noem maar op. Er zijn regels voor alles en niet alles is noodzakelijk. Wel is het

Zeer klassiek zijn natuurlijk de leeuwen op de „Argo" en de „Friso". Die van de „Argo" lijkt iets primitiever en meer gehakt, die van de „Friso" zou ook van ijzer of brons gegoten kunnen zijn. Verder zijn beide jachten voluit en vanuit eenzelfde stijl versierd.

FRISO

ARGO

leuk om op die manier aan uw schip deze persoonlijke toegift te geven. Het maakt uw schip tot iets meer eigens, zeker als het een zelf bedachte of nog beter ook een zelf gemaakte versiering is.

U zult met nog meer plezier van uw schip genieten, en u niet alleen, alle kijkers aan de wal zullen meegenieten.

Over het zelf maken van een versiering, speciaal over het hakken van een reliëf, zoals in laatst genoemde mastplank hoop ik het een volgende keer nog eens uitvoerig te hebben. U kunt nu al vast zelf iets gaan bedenken, in deze stille tijd.

Zeer afwijkend van de klassieke leeuw op het roer is wel de leeuw van de Lemmeraak de „Noordster". Hier is het klassieke gegeven op een haast modern aandoende manier opgelost. De vorm van kop en poten zit er wel in, maar de manen zijn naar mijn smaak wat erg stijl en vereenvoudigd weergegeven. Een beetje loswerken met de krultang zou hier geen kwaad kunnen. Ik hoop dat de eigenaars en/of makers mij deze kritiek vergeven. Ik wil hier nogmaals uitdrukkelijk stellen dat zowiezo een ieder die zijn schip aan het sieren is, dat juist moet doen op zijn eigen manier en dat ieder pogen om dat zelf te doen, duizendmaal beter is dan naar de winkel lopen om een plastic afgietsel te verkrijgen. Want ook hier heeft de Commercie niets ontziend toegeslagen. Alle standaard motieven zijn te verkrijgen, in eeuwigdurend polyester gegoten en voor een luttel bedrag. Ik vrees dat het de charme van het persoonlijke en unieke in onze scheepssier geen goed zal doen. Ik nodig u daarom uit, om als u zich gaat bezinnen op een versiering, iets verder door te denken en de gegoten leeuwen te laten voor wat ze zijn.

Zeer origineel en geestig is ook nog de versiering op de mastplank van het Fries jacht „Hiltje". Dit keer niet gesneden, enkel fraai geschilderd. De spreuk die er op staat is evenzo een goede vondst van de eigenaar.

Tot slot een voorbeeld van eigen kunnen, een mastplank voor het jacht „Soleil Royal". Dit is een aardig voorbeeld van funktionele versiering. De eigenaar wilde graag een mastplank, met als het even kon de afbeelding van een reiger er in. Er waren echter enkele technische problemen op te lossen. Er zaten op de mastvoet een grote bus voor de strijkinrichting van de mast en drie stopkontakten voor de boordverlichting. Verder moest de plank demontabel zijn.. Na lang zoeken kwam ik tot het volgende ontwerp. Het hart van de zon is een scharnierend deksel over de bovenvermelde bus, en de drie gaten van de stopkontakten worden evenzo afgedekt door de harten van de botterbloemen. Tot besluit dienen de harten van de madeliefjes langs de kant om er de houtschroeven ter bevestiging in te verbergen. Hier was de versiering dus niet helemaal zonder funktie, maar diende om een aantal noodzakelijke maar lelijke dingen te beschermen en te bedekken.